

LIST ZA KULTURU
I UMETNOST*

polja

81

KRITIKA DANAS

SRETEN MARIĆ

Verovatno da književna kritika na Zapadu nikada nije imala većih ambicija no danas. Ne ona dnevna, bar potencijalno najkorisnija u svojoj skromnosti, koja informiše o tekućoj proizvodnji i pomaže da se u njoj snademo, već ona koja analize, interpretira, esejistička literatura o literaturi, za koju izraz kritika nije naročito adekvatan i koji zadržavamo samo u nedostatku boljeg. Tradicionalno mazohističko samounižavanje pred umetnikom stvaraoce, isticanje manje vrednosti čoveka koji piše knjige o knjigama nestaju pred svešću o značaju funkcije kritičara da sistem metafora, što je umetničko delo, transportuje u sistem pojmova koji kazuje njihov smisao, da odgonetne zagonetku što je reč i znak koji označavaju svet, dok umetnik služi zagonetku sagovornika. Kritika, reflektirajući o umetnosti, teži danas da se konstituiše kao jedna od grana nauke o čoveku, da vremenom postane utoka svih drugih disciplina o reči i znaku uopšte. I moderna filozofija sve više traži odgovor na pitanje o sudbini čoveka i njegovom odnosu prema svetu ne toliko neposredno u njegovim manifestacijama, koje se čine kaos i gola slučajnost, već kroz prizmu umetnosti gde se ljudski život već iskristaliso do oblika i negacije onog što ga negira. Dok su stari, Dekart, Laibniz, Kant, crpili sirovinu za svoje sisteme u fizici, matematici, astronomiji, dotle moderna filozofija, koja počinje negde sa Gestesgeschichte, a možda i sa Hegelom, prvim modernim, izučava pre svega pesnike. Od kako se Kosmos dezantroporfizirao i definitivno odmetnuo u domen matematskih nauka, antropološka misao sve se više okreće onom što je isključivo iskaz o čoveku, poeziji, simbolu, mitu. Za Hajdegera filozof je pozvan da reflektuje reč pesnika, jer čovek na ovoj zemlji samo pesnički prebiva, jer je pesnik onaj, koji „kaže Biće“. Sartre neprestano pretapa filozofiju u literaturu, piše o Ticijanu, Zeneu, Bodleru, i njegovu kapitalno delo, posle Bića i Ništa, moglo bi biti ne glomazna Kritika dijalektičkog uma, već studija o Floberu koju priprema već dvadesetak godina. Filozofija Merlo-Pontija je u mnogome meditacija o umetničkom izrazu. U Americi kao i u španskim zemljama prisustvujemo, još od Barkea, Unamuna i Ortega i Gaseta istom dijalogu sa poezijom; svuda misao izvire iz poezije i opet uvire u nju. Na toj liniji možda treba tražiti i razlog sve većem interesovanju za „Mladog Marksa“ i isticanju predaka mu ne više kod engleskih ekonomista, već u Fenomenologiji duha, toj Hegelovoj fenomenološkoj poetici.

Sa takvim podsticajima i sa novim vidicima nije čudo što je savremena kritika sva u previranju, traži nove puteve, oporava nova oruđa koja joj pružaju moderne naučne discipline o čoveku. Čak je i stara kritika vraćena iz zaborava, afirmiše se kritička misao uopšte, kao poseban rod, kao svest-pratilica kreativnog fenomena, uvid u njegov smisao, pa dakle i u tajnu bića uopšte. Nikad nije publikovano toliko istorija i antologija kritike, studija o kritičarima prošlosti. Ali reaktivistički kritiku uopšte, nova kritika insistira na oštroj razlici između svojih problema i metoda i onih stare akademске. Šta novu kritiku karakteriše, koja su njena

strujanja, teško je tačno omeđiti. Rene Veles U. Skot razlikuju jedan pet, drugi šest glavnih struja, u osnovi istih, recimo: marksističku, psihanalitičku, lingvističku, mitološku, filozofsku i moralističku. Za najeminentnije predstavnike nove kritike ova shema je dosta proizvoljna. Većina njih se služi sa po nekoliko navedenih disciplina. Filozofska kritika jednog Barkea ili Sarta je savremeno i marksistička i psihanalitička i još mnogo šta drugo; stari Spicer, osnivač stilističke metode, služi se i svakom drugom kad mu se učini efikasnom. Čak i oni koji ostaju pri isključivoj jednoj metodi, kao Jakobson pri lingvističkoj, utoliko su od značaja, mnogo su kompleksniji duhovi no što je njihova metoda. Skoro svi insistiraju na jednoj razlici od stare akademске kritike, svi odbacuju njen pozitivizam, biografizam, verovanja da je delo objašnjeno kad je objašnjena istorija njegovog nastanka, opšte i lične zgode. Geneza dela istorijska ili psihološka ne objašnjava delo, već obrnuto, individualni i istorijski uslovi njegovog nastanka dobijaju značaj za nas tek kroz smisao samog dela, koji možemo otkriti jedino u neposrednom dodiru sa njim, u onom što, explicite i implicitite, samo ono kazuje. Oud je prvi čin kritičkog podhvata huserlovska redukcija, „stavljanje u zagradu“ svega kontingentnog za šta se delo vezuje, radi osluškivanja njegove bitne poruke na način i metodom koji će nam omogućiti najveću prodornost pogleda.

U tom negiranju stare akademске kritike ima nesumnjivo preterivanja. Dobra kritika je od uvek išla tekstu i od teksta. Moderno je na Zapadu lako odbacivati „istorijski pozitivizam“ kad joj stoji na raspolaganju njegova solidna dokumentacija, kojom se ona i te kako služi. Kod nas bi odbacivanje „pozitivizma“ gde nemamo ni najpreči studija, bilo isto tako fatalno koliko i isključivi erudizam. Razlika između stare i nove kritike je mnogo više u metodama prilazanja, u interesu koje delo budi, u pitanjima na koje se od njega traži odgovor, u pitanjima često bitnijim no što je akademska kritika sa svojom prilično uskom pozitivističkom filozofijom bila voljna da delu postavi, sposobna da ga navede do odgovora.

Moderna kritika skoro jednodušno smatra da biografsko-istorijski metod ne krči nikakav prilaz do smisla dela, da između privatne ličnosti i stvaraoce postoji najčešće jaz, koji eventualno samo ispitivanje podsvesnih strujanja može premostiti. Nju malo interesuje sve što je dogodovina i anegdota sileza, ona je u potrazi za fundamentalnim, za suštinama, za osnovnim ontološkim stavovima. Ona bi da iza anegdote otkrije „unutrašnji centar života“, „sunce piščevog sunčanog sistema“ (Spicer), njegovu mentalnu strukturu, one elementarne reakcije i odnose koji su ključevi jedne vizije sveta. Oud istraživanja doživljaja prostora, vremena, smrti, arhetipskih shema i sličnog, traganje

VLADISLAV TODOROVIC

svetla slika

* Pošteno priznaje i sam Spicer kad spominje da je suvener predstavnik akademске kritike, Lanson, odvratio studente od „pomocne literature“ i upućivao ih da uvek iznova pročitavaju originalne tekstove.

(NASTAVAK NA DRUGOJ STRANI)

